

ΑΘΗΝΑ

ΣΥΓΓΡΑΜΜΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟΝ

ΤΗΣ

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ

ΤΟΜΟΣ ΤΡΙΑΚΟΣΤΟΣ ΕΝΑΤΟΣ

ΑΘΗΝΗΣΙΝ

ΤΥΠΟΙΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ - Π. Δ. ΣΑΚΕΛΛΑΡΙΟΣ -

1927

Ε.Δ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2006

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ ΚΑΤΑ ΤΟ ΠΡΩΤΟΝ ΗΜΙΣΥ ΤΟΥ ΙΘ' ΑΙΩΝΟΣ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ἡ κατὰ περιφερείας ἱστορία τῶν σχολείων τῆς ἡμετέρας πατρίδος μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς Τουρκοκρατίας μᾶς εἶναι, δυστυχῶς, ἐλάχιστα γνωστή. Τούτου ἔνεκα δὲν δυνάμεθα ἀσφαλῶς νὰ κρίνωμεν περὶ τῆς συμβολῆς τῶν διαφόρων ἐπαρχιῶν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν τοῦ ἔθνους μας καὶ τῶν ὑπηρεσιῶν ἐπομένως, τὰς ὁποίας διὰ τοῦ μέσου τούτου παρέσχον αὐταί.

Ἐπιθυμῶν νὰ ὑποβοηθῆσω τὴν ἔρευναν ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο, ἀνέλαβον διὰ τῆς παρούσης μονογραφίας νὰ πραγματευθῶ περὶ τῆς ἱστορίας τῶν σχολείων τῆς Κυνουρίας, περὶ ἧς, παρὰ τὴν σπουδαιότητά της, πολὺ ὀλίγα καὶ οὐχὶ συστηματικὰ ἐγράφησαν ¹⁾.

Ἡ χρονικὴ περίοδος, ἣν ἀνέλαβον νὰ ἐρευνήσω, περιλαμβάνει δύο μεγάλους σταθμοὺς τῆς ἐξελίξεως τοῦ ἔθνους μας, τὰ ἔτη δῆλα δὴ τοῦ ἱεροῦ ἡμῶν ἀγῶνος, καθ' ὃ οἱ πρόγονοι ἡμῶν πρὸς ἀπόσεισιν τοῦ δουλικοῦ ζυγοῦ πολεμοῦντες δὲν ἐλησμόνουν καὶ τὴν παιδείαν, καὶ δεύτερον τὸ χρονικὸν διάστημα, καθ' ὃ ἐκυβέρνησε τὴν Ἑλλάδα ὁ ἀοίδιμος Ἰωάννης Καποδίστριας (1828-1831), βραχὺ μὲν, ἀλλὰ γόνιμον εἰς συστηματικὴν ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐργασίαν καὶ εἰς θετικὰ ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως ἀποτελέσματα.

Εἰς τὰς δύο ἀνωτέρω περιόδους ἀποβλέπων, διήρῃσα τὴν με-

¹⁾ Περὶ τῶν σχολικῶν πραγμάτων τῆς Κυνουρίας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας οὐδεμίαν ὑπάρχει εἰδικὴ καὶ γενικωτέρα μελέτη. Ὁ *Α. Βελέλης* μόνον ἐν τῷ ἔργῳ του ὁ Καποδίστριας ὡς θεμελιωτῆς τῆς δημοτικῆς ἐκπαιδεύσεως (σ. 146) ἐσημείωσεν ὅτι κατὰ τὸ 1829 τὰ σχολεῖα Ἁγίου Ἰωάννου καὶ Ἁγίου Πέτρου προώδεον, καὶ ὁ *Μ. Παρανίκας* ἐν τῷ Σχεδιάσματί του (σ. 202) ὅτι κατὰ τὸ 1845 εἰς τὰ σχολεῖα Λεωνιδείου καὶ Ἄστρους ἐστάλησαν ἀντίτυπα τῆς ὑπὸ τοῦ Δούκα ἐκδόσεως τοῦ Ἀριστοφάνους.

λέτην μου εἰς δύο κεφάλαια. Ἐκ τούτων τὸ πρῶτον περιλαμβάνει τὴν μικρὸν πρὸ τοῦ 1800 καὶ μετὰ ταῦτα, μάλιστα κατὰ τὸν ἱερόν μας ἀγῶνα, σχολικὴν ἱστορίαν τῆς εὐάνδρου Κυουρίας, τὸ δὲ δεύτερον παρακολουθεῖ ταύτην κατὰ τὴν ἐποχὴν κυρίως τοῦ Καποδίστρια, ἐπὶ τῇ βάσει πληροφοριῶν, ἃς ἤντησα ἐξ ἐγγράφων ἀποκειμένων ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους ¹⁾.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΗΣ ΚΥΝΟΥΡΙΑΣ ΜΕΧΡΙ ΤΗΣ ΕΠΟΧΗΣ ΤΟΥ ΚΑΠΟΔΙΣΤΡΙΑ

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΠΡΑΣΤΟΥ

Κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως τοῦ ἔθνους μας αἰῶνας ἡ ἀκμαιοτάτη πασῶν τῶν κωμῶν τῆς Κυουρίας ἦτο ὁ Πραστός.

Τὸ ὄνομα, τὸ ὁποῖον φρονοῦσιν ὅτι ἐμφανίζεται τὸ πρῶτον ἀπὸ τῶν χρόνων τῆς Φραγκοκρατίας ²⁾, συνεδέθη ἀπὸ παλαιότερας ἐποχῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν Κυουριακὴν πόλιν Βρασιάς, ἣτις καὶ Πρασιαὶ ἐλέγετο ³⁾, ἡ γνώμη ὅμως δὲν εἶναι ὀρθή, διότι καὶ πολὺ ἀπέχουσιν αἱ ἀρχαῖαι Βρασιαὶ τοῦ Πραστοῦ καὶ φωνητικῶς δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ ἐρμηνευθῇ πῶς αἱ Πρασιαὶ ἠδύναντο νὰ μετα-

¹⁾ Ὅσα μέλλω νὰ γράψω κατωτέρω περὶ τῶν σχολείων τῆς Κυουρίας ἐπὶ Καποδίστρια παρέλαβον ἐξ ἐγγράφων ἀνεκδότων τῶν Ἀρχείων τοῦ Κράτους εὐμενῶς πρὸς μελέτην παραχωρηθέντων μοι. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ καθήκόν μου θεωρῶ νὰ ἐκφράσω καὶ δημοσίᾳ τὰς εὐχαριστίας μου πρὸς τε τὸν διευθυντὴν αὐτῶν κ. Ἰ. Βλαχογιάννην ὡς καὶ πρὸς τὸν συνεργάτην του κ. Φ. Πολίτην.

²⁾ Θ. Οἰκονόμου, Γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου σ. 9.

³⁾ Ἡδὴ ὁ Μελέτιος ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του (τ. 377) ἔγραψεν· αἴσιος ἀπ' αὐτῆς (τῆς πόλεως Πρασιῶν) ἐκλήθη ἡ νῦν λεγομένη Πραστός. Καὶ ὁ *Villoison* δὲ κατὰ τὸ 1788 (*Homeri Ilias, Prolegomena XLIX*) τὰ αὐτὰ ἐφρόνει. Τῆς αὐτῆς γνώμης ἦτο βραδύτερον καὶ ὁ *W. M. Leake*, (*Travels in the Morea 2.500*) καὶ ἄλλοι δὲ μετ' αὐτόν. Ὁ *Ross* τοῦλάχιστον ἐν *Reise und Reiserouten durch Griechenland* σ. 168 ἀποκρούει τὴν τοιαύτην παραγωγὴν.

βληθῶσιν εἰς Πραστόν. Ὁρθὴ εἶναι ἡ γνώμη, ἣν πρῶτον κατὰ τὸ 1435 φαίνεται ὑποδηλώσας ὁ Γ. Φραντζῆς ¹⁾ καὶ ἣν καὶ νεώτεροὶ ἐρευνῆται ἀσπάζονται ²⁾, ὅτι δῆλα δὴ ὁ Πραστὸς ἐκ τοῦ προάστειον παρήχθη. Τὸ Προάστειον, ὅπερ κατὰ τὴν μεσαιωνικὴν ἐποχὴν ἐδήλου καὶ τὸ ἀγροτικὸν κτῆμα, τὴν ἀγροικίαν, ἤδη ἀπὸ τοῦ Δ'. μ.Χ. αἰῶνος ἐλέγετο καὶ προαστεῖον ³⁾. Τὸ Προαστεῖον τοῦτο ἐγένετο Πραστεῖον καὶ τὸ Πραστεῖον ἐξειλίχθη εἰς Πραστεῖον, Πραστόν.

Ἡ πρώτη μνεία τῆς κωμοπόλεως, ἣτις, ὡς ἐκ τοῦ ὀνόματός της φαίνεται, ὑφίσταται ἀπὸ τῶν μεσαιωνικῶν χρόνων, γίνεται μόλις κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Ἐν ἀργυροβούλλῳ δῆλα δὴ τοῦ δεσπότη τῆς Πελοποννήσου Θεοδώρου Β' τοῦ Παλαιολόγου (1407 — 1443) ἐπιχυροῦντι τὰ προγενέστερα προνόμια τῶν Μονεμβασιωτῶν, λέγεται ὅτι ταῦτα παραχωροῦνται εἰς αὐτοὺς «χωρὶς μόνον τῶν ἐποίκων τῆς περιοχῆς τῶν Βατίκων, τῆς Τζακονίας, τῶν Μολάων, τοῦ Ἐσοποῦ, τοῦ Ἐλους, τοῦ Ἱερακίου, τῶν Ἀπιδέων τοῦ Σεραφῶνος, τῶν Τζιντζίνων, τοῦ Ρέοντος, τοῦ Πρασιτοῦ, τῆς Καστάνιτζας καὶ τοῦ Ἀγίου Λεωνίδου ⁴⁾.

Ἐν τῷ χρονικῷ τοῦ Γεωργίου Φραντζῆ ὠρισμένως κατὰ τὸ 1435, ἀναφέρονται «Ἄστρον, Ἅγιος Πέτρος, Ἅγιος Ἰωάννης, Πλαταμῶνας, Μελίγον, Προάστειον, Λεωνίδας, Κυπαρισσία καὶ Σίτανα» ⁵⁾.

Ὁ Πραστὸς κατὰ τὸ 1467 κατεῖχετο ὑπὸ Βενετῶν στρατιωτῶν, ὡς μαρτυρεῖ ἐν τῷ ἐπομένῳ χωρίῳ τοῦ ὁ Στέφανος Μάγνος, ὅστις καὶ τὸν παραφθείρει εἰς *Piastro* «Tunc temporis Venetorum militibus tenebantur Napoli, Malvasia, Maina . . . . . *Castanizza, Piastro* ⁶⁾.

¹⁾ Ὅρα τὸ σχετικὸν χωρίον κατωτέρω.

²⁾ 116. *A. Thumb*, Die ethnographische Stellung der Zakonen I. F. 4. 204. *G. Deville*, Ἐνθ' ἀν. σ. 6. καὶ κατ' αὐτὸν *Alf. Phillipson*, Zur Ethnographie von Peloponnes σ. 37.

³⁾ *Θεμιστίου*, Λόγ. 6. 82. Ὁ τύπος Προαστεῖον συχνὰ ἀπαντᾷ ἐν τοῖς συναξαρίοις. Προαστεῖον νῦν καὶ τοπωνυμία ἐν Καρπάθῳ, *E. Μανωλακάκη*, Καρπαθιακά . 162.

⁴⁾ *Miklosich — Müller*, Acta et diplomata 5. 172.

⁵⁾ Γ. Φραντζῆ, Χρονικ. 159. 12.

⁶⁾ Estratti degli Annali Veneti' di Stephano Magno ἐν *Hopf*, Chroniques Grecoromanes σ. 206.

Ἡ κωμόπολις, ἣτις κατὰ τοὺς τελευταίους πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως αἰῶνας ἦτο καὶ ἔδρα τῆς ἐπισκοπῆς Ρέοντος καὶ Πραστοῦ ¹⁾, κατὰ τοὺς μετὰ τὴν ἄλωσιν χρόνους εἶχεν εὐμάρειαν βίου καὶ πλοῦτον συγκεντρούμενον εἰς αὐτὴν παρὰ τῶν ἐν τῇ ξενιτείᾳ, καὶ μάλιστα ἐν Κωνσταντινουπόλει διαδιούντων τέκνων τῆς, ἅτινα ἐπλούτουσαν ἐκ τῆς ἐμπορίας, μάλιστα τοῦ βουτύρου, οὗτινος εἶχον τὸ ἐμπόριον δυνάμει εἰδικοῦ προνομίου ²⁾.

Κατὰ τὸν ΙΗ'. Αἰῶνα ἀρχόμενον εὐρίσκομεν τὸν Πραστὸν ἐν πλήρει ἀκμῇ, ³⁾ κατὰ τὸ 1788 ὀνομάζεται μικρὰ πόλις καὶ ἔχει μετὰ τῆς Καστανίτσης τετρακοσίας οἰκίας ⁴⁾, κατὰ τοὺς αὐτοὺς δὲ περίπου χρόνους εὐρίσκομεν τοὺς προεστούς του καὶ δὴ τὸν Δημήτριον Γούλενον ἢ Γούλελον μὴ παρέχοντας εὐχαρίστως τοὺς λουφέδες εἰς τὸν γνωστὸν ἐκ Βαρδίτσης κλέφτην Ζαχαριάν, ὅστις ἠπέιλει ἀντίποινα ⁵⁾.

Κατὰ τὰς μαρτυρίας τῶν περιηγητῶν W. Martin Leake καὶ Rouqueville οἱ κάτοικοι τοῦ Πραστοῦ ἔμενον ἐν τῇ κωμοπόλει των μόνον κατὰ τὴν ἀνοιξιν καὶ τὸ θέρος· ἀπὸ τοῦ ἁγίου Δημητρίου μέχρι τῆς μεγάλης Ἑβδομάδος κατήρχοντο καὶ παρέμενον εἰς Λεωνίδειον, πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κατὰ τὰ ὄρεινὰ ἐκεῖνα μέρη ἐπικρατοῦντος φύχους. ⁶⁾ Ἡ πληροφορία αὕτη ἰσχύει βέβαια διὰ τὸ ἀπὸ τοῦ 1806 — 1819 χρονικὸν διάστημα, ἂν ὁμως λάδωμεν ὑπ' ὄψιν τὰς συμβαινούσας καὶ εἰς ἄλλας Κυνουριακὰς κόμας παρο-

¹⁾ Ἐπιθι. Δ. Δουκάκη, Ἐπισκοπὴ Ρέοντος καὶ Πραστοῦ, ἐν Θεολογίας τόμ. 1 σ. 109 — 112 καὶ παράβαλε ὅσα παρατήρησεν ὁ Μεσσηνιακὸς Μελέτιος ἐν τῷ αὐτῷ περιοδικῷ σ. 298 — 299.

²⁾ Rouqueville, Voyage de la Grèce 5. 271.

³⁾ Κατὰ τὸ 1728 τὸν μνημονεύει, ὡς εἶδομεν, ὁ Μελέτιος ἐν τῇ γεωγραφίᾳ του Ὅρα καὶ M. Deffner, Zwei zakonische Heiratsprotocolle aus dem Anfange des vorigen Jahrhunderts, Archiv σ. 183.

⁴⁾ Villoison, Ἐνθ' ἀν. XLIX.

⁵⁾ Φ. Κουκουλέ, Ἱστορία τῆς Βαμβάκουσ σ. 74. Τ. Κανδηλώρου, Ὁ ἀρματωλισμὸς τῆς Πελοποννήσου σ. 138. 139. Περὶ τοῦ Πραστοῦ ἐν γένει ὄρα καὶ G. Deville, Ἐνθ' ἀν. σ. 6 καὶ W. M. Leake, Ἐνθ' ἀν. σ. 499. 450.

⁶⁾ W. M. Leake, Travels in the Morea 2.496, Rouqueville, Voyage de la Grèce 5. 269 πδ. καὶ M. Λεκοῦ, Περὶ Τσακωνίων καὶ τῆς Τσακωνικῆς διαέξτου σ. 14. 15.

μοίας και παλαιότερας μετοικεσίας, τότε πρέπει να θεωρήσωμεν τὴν συνήθειαν πολὺ παλαιότεραν.

Ἄς προστεθῆ ὁ ἐνταῦθα ὅτι οἱ Πρασιῶται οὐχὶ μόνον εἰς Λεωνίδειον, ἀλλὰ καὶ εἰς Ἅγιον Ἀνδρέαν καὶ Τυρομέλανα κατήρχοντο, ὡς πιστοποιεῖ, πλὴν τῆς παραδόσεως, καὶ ἔγγραφον τῆς 8ης Ἰουλίου 1829, καθ' ὃ «Ἡ ἐπαρχία Πραστοῦ συνίστατο ἀπὸ τοὺς κατοίκους μιᾶς κωμοπόλεως, τοῦ Πραστοῦ, ἐκ τῶν ἰδοίων ἄλλοι παρεχόμενον εἰς Ἅγιον Ἀνδρέαν καὶ ἄλλοι εἰς Λεωνίδιον καὶ τινες εἰς δύο μικρὰ χωρία πλησίον τοῦ Λεωνιδίου Τυρομέλανα λεγόμενα» ¹⁾.

Θὰ ᾔτο δὲ σημαντικὸς ὁ ἀριθμὸς τῶν κατοίκων τοῦ Πραστοῦ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως. Ὁ Rouqueville ²⁾ τοὺς ἀναριθμᾷ εἰς ἐννέα χιλιάδας, ὁ M. Deffner δὲ εἶδεν ἐν αὐτῷ κατὰ τὸ 1880 τὰ ἐρεῖπια χιλίων κεκαυμένων οἰκιῶν καὶ πέντε πύργων ³⁾.

Ἄλλ' ἡ ἀνθοῦσα κωμόπολις ἐπέπρωτο νὰ πληρώσῃ τὸν φόρον τῆς εἰς τὸν βωμὸν τῆς ἐλευθερίας. Κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1826 αἱ ὀρδαὶ τοῦ Ἰμβραήμ τὴν κατέκαυσαν, οἱ δὲ κάτοικοί τῆς περίτρομοι ἢ κατέφυγον εἰς τὰ ὄρη ἢ διεπέρασαν εἰς τὰς νήσους. ⁴⁾ Μόνον ὅταν παρῆλθεν ὁ κίνδυνος ἤρχισαν πάλιν νὰ ἐπιστρέψωσιν, ἵνα μὴ μείνωσιν ὅμως ὀριστικῶς εἰς τὴν παλαιὰν πατρίδα. Τὰ τρία τέταρτα τῶν ἐπανελθόντων προετίμησαν νὰ μείνωσιν ἐν Λεωνιδείῳ, τὸ δὲ ὑπόλοιπον τέταρτον ἐν Ἅγιῳ Ἀνδρέᾳ ⁵⁾ (Αἰγιαλῷ), ὁπόθεν καὶ ἀνήρχοντο εἰς τὴν μητρόπολιν κατὰ τὸ θέρος.

Ἴδου τί ἐπὶ λέξει διηγεῖται τὸ προμνημονευθὲν ἔγγραφον τοῦ

¹⁾ Βλέπε τὰ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους σχολικὰ ἐπὶ Καποδίστρια καὶ δὴ τὸν φάκελλον τοῦ μηνὸς Ἰουλίου τοῦ 1829.

²⁾ *Rouqueville*, Voyage 5.268. Γενικῶς καὶ ἀορίστως λέγει ὁ M. Ζαρβάνος, (Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς Κυνουρίας σ. 33) ὅτι πάλαι ὁ Πραστός εἶχε τετρακισχιλίους κατοίκους.

³⁾ M. Deffner, Ἐνθ' ἀν. σ. 183. Κατὰ τὸ 1812 αἱ ἐκκλησίαι τοῦ Πραστοῦ ἦσαν πέντε· Μελετίου Σακελλαροπούλου, Ἡ ἱερὰ μονὴ τῶν ἁγίων τεσσαράκοντα ἐν Λακεδαίμονι σ. 78.

⁴⁾ Ὅρα Γενικὴν Ἐφημερίδα τῆς Ἑλλάδος τῆς 7ης Αὐγούστου 1826 (ἀριθ. 81 σελ. 322).

⁵⁾ Θ. Οἰκονόμου, Γραμματικὴ τῆς Τσακωνικῆς διαλέκτου σ. 9 καὶ 10.

1829 «'Αφοῦ ἡ κωμόπολις Πραστοῦ ἐπυρπολήθη ἀπὸ τὸν Αἰγύπτιον, οἱ ἐν Λεωνιδίῳ μένουσιν ἐνταῦθα (ἐν Λεωνιδίῳ) καθ' ὅλον τὸ ἔτος, διότι δὲν εἶναι νοσῶδες τὸ μέρος οἱ δὲ εἰς Ἅγιον Ἀνδρέαν, τὸν χειμῶνα μόνον μένουσιν ἐκεῖσε, καὶ ἔπειτα ἀναβαίνουν εἰς Πραστόν».

Ὅτι οἱ φιλόμουσοι κάτοικοι μιᾶς τόσοσιν οἰκονομικῶσιν εὐρώστου κωμοπόλεωσιν θὰ ἐφρόντιζον περὶ ἰδρύσεωσιν ἐν αὐτῇ σχολείου οὐχὶ μόνον τῶν κοινῶν γραμμάτων, ἀλλὰ καὶ Ἑλληνικοῦ ἦτο αὐτονόητον. Ὅστωσιν πληροφοροῦμεθα παρὰ τοῦ Ἀμβροσίου Φραντζῆ ὅτι μετὰ τὸ 1760 καὶ μέχρι τοῦ θανάτου τοῦ ἐσχολάρχου ἐν τῷ σχολείῳ Πραστοῦ ὁ ἐντόπιος Ἐμμανουὴλ Τροχάνησιν ¹⁾. Οὗτοσιν πανταχοῦ ὡσιν Λάκων, τουτέστι Τσάκων, χαρακτηριζόμενος ²⁾ ἦτο παιδείας κάτοχοσιν γράψασιν καὶ ἐλεγείον ἐκ στίχων 176 εἰσιν τὸν τότε Πατριάρχην Σωφρόνιον ³⁾, φαίνεται ὁ ὅτι μετὰ τὸ 1770 ἢ διὰ τὰ ἐπακολουθήσαντα τὴν μεγάλην ἐπὶ Αἰκατερίνησιν ἐπανάστασιν ἢ δι' ἄλλοσιν λόγους, οὓσιν ἀγνοοῦμεν, ἀπεμακρύνθη τοῦ Πραστοῦ καὶ ἐδίδαξεν ἐπὶ μίαν δεκαετίαν (1775 — 1785) ἐν τῇ σχολῇ τοῦ Ἁγίου Τάφου ἐν Σίφνῳ ⁴⁾. Πιθανῶσιν ὁ οὗτοσιν εἶναι ὁ διδάσκαλοσιν Πραστοῦ, ὃν κατὰ τὸ 1788 ἀναφέρει ὁ Villoison ⁵⁾, ὡσιν καὶ ὁ λογιώτατοσιν διδάσκαλοσιν Πραστοῦ, οὗτινοσιν κατὰ τὸ 1806 τὸ ἐξῆσιν δίστιχον πρὸσιν τὸν Leake ἀνέγνω ὁ Ρέοντοσιν καὶ Πραστοῦ Διονύσιοσιν, ποιηθὲν ἐπὶ γενομένη ἐκλείψει ἡλίου.

Ἁμέρα Παρασκευᾶ φθινύσθη ἄλιοσιν ποτὶ τὰσιν Σελάνασιν ἐπιλυγαζόμενοσιν ἐν διαστήματι ὥρασιν μιᾶσιν ⁶⁾.

¹⁾ Ἀμβρ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆσιν ἱστορίας τῆσιν ἀναγεννηθείσασιν Ἑλλάδοσιν 1.83. Γενικῶσιν κάπωσιν λέγει περὶ τῆσιν σχολῆσιν ὁ Γιοτσαλίτησιν (*Ὀλίγα τινὰ περὶ τῆσιν κατὰ τῆσιν Κυνουρίας κατ' Ἰούλιον τοῦ 1826 ἐπιδρομῆσιν τοῦ Ἰμβραῆμ Δ. Ι. Ε. Ε. 7. 160) ὁ Ἰμβραῆμ ἔκαυσε τὸν Πραστόν καὶ τὴν λαμπρὰν σχολὴν ὑπὸ ἐπιφανείσιν διδασκάλουσιν, ἐν οἷσιν καὶ ὁ γνωστώσιν κατὰ τὰ μέσα τοῦ προπαρελθόντοσιν αἰῶνοσιν ἐλεγειογράφουσιν Τροχάνησιν.

²⁾ Ὡσιν Λάκων χαρακτηρίζεται καὶ ὁ ἐκ τῆσιν αὐτῆσιν οἰκογενείασιν Μιχ. Τροχάνησιν ὁ σπουδάζων ἐν Πίσῃ κατὰ τὸ 1816. Κ. Σάθα, Νεοελληνικὴ φιλολογία σ. 655.

³⁾ Κ. Σάθα, Ἐνθ' ἀν.

⁴⁾ Κ. Σάθα, Ἐνθ' ἀν. Καρ. Γκιών, Ἱστορία τῆσιν νήσου Σίφνου σελ. κθ'. Μ. Πατανίκα, Σχεδιάσμη σ. 175.

⁵⁾ Villoison, Homeri Ilias, Prolegomena XLIX.

⁶⁾ W. M. Leake, Travels in the Morea 2.507.

Τὸ Ἑλληνικὸν σχολεῖον Πραστοῦ (αὐτανόητον ὅτι τότε ὑπῆρχε καὶ κοινῶν γραμμάτων σχολεῖον) τὸ Ἑλληνικόν, λέγω, σχολεῖον τοῦ Πραστοῦ συναντῶ βραδύτερον κατὰ τὸ ἔτος 1812. Τότε ὁ ἀπὸ τοῦ 1803 ἐπίσκοπος Ρέοντος καὶ Πραστοῦ Ἰάκωβος ¹⁾ ἐκληροδότησεν «Εἰς τὴν Ἑλληνικὴν σχολὴν Πραστοῦ γρόσια χίλια . . . . διὰ μνημόσυνόν του αἰώνιον» ²⁾.

Καὶ ἐπὶ τῆς ἐπαναστάσεως δὲ ὑφίστατο καὶ ἤκμαζεν ἡ Ἑλληνικὴ σχολὴ Πραστοῦ διδάσκαλον ἔχουσα, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1826 ³⁾, τὸν ἐν τῇ σχολῇ τῶν Κυθωνιῶν μαθητεύσαντα παρὰ τῇ Γρηγορίῳ Σαράφῃ καὶ Θεοφίλῳ Καῖρῃ Θεοδόσιον Παναγιωτίδην Περγαμηνόν ⁴⁾ «πολλὰ ἔμπειρον εἰς τὴν Ἑλληνικὴν διάλεκτον», ὡς ἐβεβαίουν οἱ κάτοικοι ⁵⁾.

Μετὰ τὴν πυρπόλησιν τοῦ Πραστοῦ καὶ τὴν μετοικεσίαν τῶν κατοίκων, τὸ ἐν αὐτῷ Ἑλληνικὸν σχολεῖον διελύθη, τὴν συνέχειαν δὲ καὶ ἱστορίαν αὐτοῦ θὰ παρακολουθήσωμεν κατωτέρω, περὶ τῶν σχολείων τοῦ Λεωνιδείου καὶ Ἀγ. Ἀνδρέου πραγματευόμενοι.

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ

Περὶ τὰ τεσσαράκοντα λεπτὰ ἀπὸ τῆς παραλίας τοῦ Ἄστρους κεῖται συνοικισμός, Ἀγιαννίτικα καλύβια καλούμενος. Οὗτος εἶναι

¹⁾ Περὶ τούτου θὰ πραγματευθῶ διὰ μακροτέρων ἀλλαγῶ.

²⁾ Μ. Σακελλαροπούλου, Ἡ ἱερὰ μονὴ τῶν Ἀγίων Τεσσαράκοντα ἐν Λακεδαίμονι σ. 78. Ἄν τότε διδάσκαλος τοῦ σχολείου ἦτο ὁ λογιώτατος Παναγιώτης Μίχας, ἐκτελεστής τῆς διαθήκης τοῦ Ἰακώβου, ἀγνοῶ. Ὅρα Μ. Σακελλαροπούλου, Ἐνθ. ἀν. σ. 80.

³⁾ Ἐγγραφοὺν 8ης Ἰουλίου 1829 ἐν τῷ φακέλλῳ τῶν ἐπὶ Καποδίστρια σχολικῶν τοῦ μηνὸς Δεκεμβρίου.

⁴⁾ Κατὰ τὸ 1830 εὐρίσκομεν τὸν Περγαμηνόν διδάσκοντα ἐν Ἀγίῳ Πέτρῳ τῆς Κυνουρίας καὶ ἀπὸ τῆς 10ης Ὀκτωβρίου τοῦ αὐτοῦ ἔτους ἐν Καλυβίαις Ἀγ. Ἰωάννου.

⁵⁾ Σχολικὰ ἐπὶ Καποδίστρια, ἔγγραφα 7ης Ἰουλίου καὶ 25ης Σεπτεμβρίου 1829. Καὶ ὁ Ι. Κοκκῶνης συνομιλήσας μετὰ τοῦ Περγαμηνοῦ κατ' Ὀκτώβριον τοῦ 1830 πιστοποιεῖ ὅτι «εἶχε γνώσεις τινάς», ὁ δὲ Διοικητὴς Ἀγίου Πέτρου — Πραστοῦ κατὰ τὴν 16ην Ἰουνίου 1831 ἔγραφεν ὅτι ἦτο «ἀνὴρ λόγιος, πεπαιδευμένος καὶ ἐπιστήμων καὶ κατὰ πάντα προσεκτικὸς εἰς τὸ χρέος του»,

χειμερινὸν ἐνδιαίτημα τῶν κατοίκων τοῦ τετράωρον ἀπὸ τῆς παραλίας ἐπὶ τῶν ὄρεων κειμένου χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου, ὅπερ εἶναι ἡ μητρόπολις τῶν Καλυβίων ¹⁾).

Ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ἦτο ἤδη γνωστὴ κώμη κατὰ τὸ 1435, ἀφ' οὗ, ὡς εἶδομεν, τότε τὴν ἀναφέρει ὁ Γ. Φραντζῆς, οὐδένα δ' ἔχομεν λόγον νὰ ὑποπτεύσωμεν ὅτι ἔπαυσέ ποτε ἔκτοτε ὑφισταμένη.

Πιθανώτατον εἶναι ὅτι ἐν τῇ κώμῃ ταύτῃ κατὰ τοὺς μετὰ ἄλωσιν χρόνους ἐλειτούργει σχολεῖον τῶν κοινῶν γραμμάτων, τὰ τῆς ἐκπαιδεύσεως ὅμως ἐν αὐτῇ μετεβλήθησαν κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18 αἰῶνος. Ὁ ἐξ Ἁγίου δὴλα δὴ Ἰωάννου καταγόμενος καὶ ἐν Τεργέστῃ ἐμπορευόμενος φιλόμουσος ἀνὴρ Δημήτριος Π. Καρτσιώτης ἢ Καρτσιώτης ²⁾ θέλων νὰ φανῇ χρήσιμος εἰς τὴν πατρίδα του ἀπεφάσισε νὰ ἰδρύσῃ ἐν τῇ γενετείρᾳ του ἀνωτέραν σχολήν, εἰς ἣν, πλὴν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης, νὰ διδάσκωνται καὶ φυσικαὶ ἐπιστῆμαι καὶ ξέναι γλῶσσαι, τοῦτο δ' ἵνα εἰς τὸ ἐμπόριον καὶ τὰ πρακτικὰ ἐπαγγέλματα στρέψῃ τὴν προσοχὴν τῶν συμπατριωτῶν του.

Περὶ τῆς σχολῆς ταύτης, δυστυχῶς, δὲν γνωρίζομεν πολλὰς λεπτομερείας, διότι ἀπωλέσθη ἡ διαθήκη τοῦ ἀοιδίου ἀνδρός, ἡ δὲ ποία, ὡς μὲ διεδεδαίωσαν ἐντόπιοι, μέχρι πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἐσφύζετο.

Οὐδὲ πότε ἀκριδῶς ἰδρῦθη ἡ σχολὴ γνωρίζομεν.

Ὁ Γιοτσαλίτης, ὁμιλῶν περὶ τῆς κατὰ τὸ 1826 πυρπολήσεως τοῦ χωρίου Ἁγίου Ἰωάννου λέγει γενικῶς ὅτι ἐκάη τότε καὶ ἡ ἀπὸ

¹⁾ Ἀντιστρόφως ἡ παράδοσις, ἣν ἀναγράφει ὁ Ν. Βέης (Μνεῖαι τοῦ Ἄστρους κατὰ τοὺς μέσους αἰῶνας καὶ τὰ παρ' αὐτὸ κάστρα — Τὸ τοπωνυμικὸν Ἄρρα Β. Ζ. 17 σ. 99. 100) θέλει ὅτι ἐκ τῶν παραλίων ἀνήλθον οἱ κάτοικοι εἰς τὰ ὄρεινότερα μέρη. Πδ. καὶ Μ. Ζαοβάνου, Ἐνθ' ἀν. σ. 26.

²⁾ Ὁ Δ. Καρτσιώτης ἔστειλεν κατὰ τὸ 1830 ἐκ Τεργέστης ὡς δῶρον διὰ τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Κεντρικοῦ Σχολείου Αἰγίνης βιβλίον τοῦ Κομητᾶ, διὰ τὴν ἀποστολὴν δ' αὐτῶν καὶ τὸν ἠὲ χαρίστησεν ὁ Καποδίστριας, ὅστις δι' ἐπιστολῆς του προηγουμένως κατὰ τὴν 1ην Ὀκτωβρίου 1827 εἶχεν ἐπικαλεσθῆ τὴν συνδρομὴν του ὑπὲρ τῶν ἐν τῇ ξένῃ διαμεινόντων ὀρφανῶν Ἑλληνοπαίδων, ὁμολογῶν ὅτι ἕως τότε εἶχε κάμει γενναίας εἰσφοράς ὑπὲρ τῆς πατρίδος. Γενικὴ ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος ἔτος Ε'. (1830) ἀριθ. 71 σελ. 298, Μ. Σχινᾶ, Ἐπιστολαὶ Ἰ. Α. Καποδίστρια 1. 180 — 182. Ὅρα καὶ τὸν ἐν τοῖς Ἀρχαίοις τοῦ Κράτους φάκελλον τῶν ἐπὶ Καποδίστρια σχολικῶν ἔγγρ. 15 Ἰουλίου 1830.

τριακονταετίας ιδρυθεῖσα καὶ ἐθνικώτατα κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας λειτουργοῦσα σχολή τοῦ Δημητρίου Καρτσιώτου ¹⁾.

Ἄν ἡ πληροφορία αὕτη, ἣν δὲν δύναμαι ἄλλοθεν νὰ ἐπιβεβαιώσω, εἶναι ἀληθής, τότε ἡ σχολή Καρτσιώτου ιδρύθη τῷ 1796 ²⁾.

Περὶ τῆς Σχολῆς ταύτης τὰς ἐξῆς πληροφορίας ἀναγράφομεν ἐκ τοῦ Λογίου Ἑρμοῦ τοῦ 1812 παραλαμβάνοντες «Ὁ φιλόκαλος Δημήτριος Καρτσιώτης πρὸ χρόνων τινῶν ᾠκοδόμησεν ἐκεῖ (ἐν Ἀγίῳ Ἰωάννῃ) εὐρύχωρον περιοχὴν ἱκανὴν εἰς κατοίκησιν καὶ διδασκάλων καὶ μαθητῶν καὶ ἀφιέρωσεν εἰς σιτηρέσιον τοῦ σχολείου τὰς προσόδους ὑποστατικοῦ πολυδένδρου καὶ εὐκάρπου ³⁾. . .

Ὁ φιλόκαλος Καρτσιώτης δὲν ἐξαρκεῖται μὲ τὴν ἀπλῆν ταύτην σύστησιν τοῦ Σχολείου, ἀλλὰ κατ' ἔτος δὲν παύει, καθ' ὅσον αἱ καιρικαὶ περιστάσεις τὸ συγχωροῦσι, προμηθεύων εἰς αὐτὸ καὶ διάφορα βιβλία καὶ ἄλλα ἀναγκαῖα τῆς μαθήσεως· εἶναι ὡς στρατόπεδον χωρὶς ὄπλα ⁴⁾. Ἡ πατρὶς του εἶναι εὐελπὶς νὰ ἴδῃ τὸ σχολεῖον ἐπισωρευμένον μὲ ὅλα τὰ ἀναγκαῖα πρὸς φωτισμὸν μέσα.

Παρόμοιος εἶναι καὶ ὁ σκοπὸς τοῦ φιλοκάλου Καρτσιώτου εἰς προμήθειαν διδασκάλου ἱκανοῦ νὰ σχολαρχήσῃ κατὰ τὴν ἐπιθυμίαν του πρὸς φωτισμὸν τοῦ γένους καὶ στολισμὸν τῆς πατρίδος του. Ἐπὶ τούτῳ ἔστειλε τὸν ἴδιόν του ἀνεψιὸν ὀνόματι Προκόπιον εἰς τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Πατρῆος, ὅπου ὁ ρηθεὶς ἐσπούδασεν εἰς ἱκανῶν χρόνων διάστημα τὴν φιλοσοφίαν καὶ τὰ μαθηματικά, ὥστε νὰ τὸν συστήσῃ εἰς τὸ ρηθὲν σχολεῖον διδάσκαλον ⁵⁾. . . .

¹⁾ Γιοτσαλίτου, Ἐν ἀν. σ. 156.

²⁾ Μόνον κατὰ τὸ 1812 μανθάνομεν ὅτι ἡ σχολή εἶχεν ιδρυθῆ «πρὸ χρόνων τινῶν» βλ. καὶ Σχολ. Καποδ. φάκελλ. Ἰουνίου 1831 ἔγγρ. 16ης Ἰουνίου.

³⁾ Τὸ περιβόλιον τοῦτο εἶχεν ἐνοικιασθῆ ὑπὲρ τῆς σχολῆς διὰ τὰ ἔτη 1829 καὶ 1830 ἀντὶ φοινίκων 184. Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 16ης Ἰουνίου 1831.

⁴⁾ Ἡ σχολή εἶχε πολλὰ παρακτισμένα δωμάτια, ἵνα ἐν αὐτοῖς διαιτῶνται οἱ ἐκ τῶν γειτονικῶν μερῶν ἢ ἐξωθεν φοιτῶντες μαθηταὶ καὶ ἀξιόλογον βιβλιοθήκην, ἐξ ἧς, μετὰ τὴν κατὰ τὸ 1826 πυρπόλησιν, ἀπέμεινον 1500 περίπου τόμοι. Ὅρα Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 15 Ἀπριλίου 1830. Τὴν βιβλιοθήκην καὶ τὴν συλλογὴν τῶν ὀργάνων τῆς φυσικῆς ἐξαίρει κατὰ τὸ 1825 καὶ ὁ Γρηγ. Κωνσταντᾶς J. *Emerson et Cte Pecchio, Tableau de la Grèce en 1825* σ. 420.

⁵⁾ Ὁ Προκόπιος δὲν ἐδίδαξεν ἐν τῇ σχολῇ Ἀγ. Ἰωάννου. Κατὰ τὸ 1813

Αί καιρικοί περιστάσεις δὲν ἐσυγχώρησαν ἀκόμη εἰς τὸν φιλόκαλον Καρτσιώτην τὴν τελείαν ἐκτέλεσιν τοῦ σκοποῦ τούτου, ἐν τοσοῦτῳ, ἐκτὸς τοῦ ρηθέντος προικίσματος τοῦ σχολείου, πληρώνει ὁ αὐτὸς καὶ τὰ ἐτήσια τοῦ ἤδη εἰς τὸ σχολεῖον ἐκείνο σχολαρχοῦντος διδασκάλου καὶ ἐτέρου ὑποδιδασκάλου καὶ ἐλπίζεται ἐκ τῆς φιλοκαλοῦ καὶ γενναίας ψυχῆς τοῦ ὅτι θέλει ἐπαυξήσει τὸ ἐπιχειρισθὲν καλόν» ¹⁾.

Ἡ σχολὴ κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1817 εἶχεν ἀνάγκην ἐπισκευῆς καὶ διαρρυθμίσεως, διὰ τοῦτο ὁ Δ. Καρτσιώτης ἔστειλεν εἰς τὴν πατρίδα πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον τὸν ἀνεψιὸν του Προκόπιον, ὅστις κατὰ τὴν 20^{ην} Ἰουνίου 1817 εὑρίσκετο ἐκεῖ ²⁾. Ἐφρόντιζε δὲ συγχρόνως κατὰ τὴν αὐτὴν ἐποχὴν νὰ εὔρη καὶ «διδάσκαλον ὁμογενῆ κατέχοντα τὴν προγονικὴν γλῶσσαν, κάμμίαν ἀπὸ τὰς ζώσας τῆς Εὐρώπης καὶ κάμμίαν ἐπιστήμην» ³⁾.

Ὅτι δ' ἡ σχολὴ αὕτη θὰ ἐλέγετο καὶ Ἑλληνικὸν Μουσεῖον, θεωρῶ πολὺ πιθανόν, ἀφ' οὗ κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους καὶ ἄλλα ἀλλαχοῦ σχολεῖα οὕτως ἐλέγοντο καὶ κατὰ τὴν 18^{ην} Ἀπριλίου 1823 ἐξεδόθη παρὰ τῶν πολιτικῶν μελῶν τῆς ἐν Ἄστρει Ἐθνικῆς συνελεύσεως διακήρυξις «Ἐν Ἄστρει καὶ ἐντὸς τοῦ Μουσείου Καρτσιώτου» ⁴⁾.

Τίνα μαθήματα ἀκριδῶς ἐδιδάσκοντο ἐν τῇ σχολῇ δὲν μᾶς παρεδόθη. Ἄν λάδωμεν ὑπ' ὄψιν ὅσα λέγονται ἐν τῷ Λόγιῳ Ἑρμῆ, ὅτι δὴλα δὴ ἀπὸ τοῦ 1800 ἐν Πελοποννήσῳ «διοργανίσθησαν μὲ με-

τὸν εὑρίσκομεν ἐπιστάτην τοῦ Ἑλληνικοῦ σχολείου Τεργέστης δεικνύοντα αἰνθερμον ζῆλον περὶ τῆς ἐπιδόσεως τῶν νέων» καὶ δραστηρίως πρὸς προαγωγὴν τῆς σχολῆς φροντίζοντα, κατὰ τὸν Μάϊον δὲ τοῦ 1817 ἀποστέλλεται ὑπὸ τοῦ Θεῖου του εἰς Ἄγιον Ἰωάννην ἀπρὸς καιρὸν, ἵνα ἐπισκευάσῃ καὶ μεταρρυθμίσῃ τὸ ἐκεῖ σχολεῖον. Λόγιος Ἑρμῆς 1817 σ. 339. 545.

¹⁾ Λόγιος Ἑρμῆς 1812 σ. 114—116.

²⁾ Λόγιος Ἑρμῆς 1817 σ. 547. Τὸν Προκόπιον, ὅστις κατὰ τὸ 1820 κατηχηθεὶς ἐν Τεργέστῃ ἐγένετο Φιλικός (Τ. Κανδηλώρου, Ἡ φιλικὴ ἐταιρεία 1814—1821 σ. 424) ἐπανευρίσκομεν ὡς ἀνακαινιστὴν τῆς σχολῆς μετὰ τὴν ἐπὶ Ἰμβραήμ κατὰ τὸ 1826 πυρπόλησιν αὐτῆς. Ὅρα κατωτέρω.

³⁾ Λόγιος Ἑρμῆς 1817 σ. 339.

⁴⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ ἐν Κκλυδίαις χειμερινοῦ παραρτήματος. Α. Μάμουκα, Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος 2.90.

θόδους ἐπιτηδαιοτέρας τὰ σχολεῖα, τότε ἐζητήθησαν διδάσκαλοι ἐξοδημονέστεροι καὶ ἢ παράδοσις τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης ἤρχισε νὰ μεταβάλλῃ μέθοδον, εἰσήχθησαν αἱ μαθηματικαὶ ἐπιστῆμαι, ἐδιδάσκοντο τὰ σχολαστικὰ μαθήματα» ¹⁾ ἄν, λέγομεν, ταῦτα λάβη τις ὑπ' ὄψιν ὡς καὶ τὰ ἐν τῷ Λογίῳ Ἑρμῆ τοῦ 1821 λεγόμενα, τότε πρέπει νὰ δεχθῆ ὅτι ἐν τῇ εἰρημένῃ σχολῇ ἐδιδάσκοντο ἀρχαῖοι Ἑλληνες συγγραφεῖς καὶ φυσικομαθηματικὰ ὑφ' ἐνὸς σχολάρχου καὶ ἐνὸς ὑποδιδασκάλου.

Κατὰ βούλησιν τοῦ ἰδρυτοῦ καὶ μίμησιν τῶν προγραμμάτων τῆς ἐν Τεργέστῃ Ἑλληνικῆς σχολῆς, ἐδιδάσκοντο ἐν Ἀγίῳ Ἰωάννῃ καὶ Ἰταλικά, τοῦλάχιστον ἀπὸ τοῦ 1817, ὑπὸ διδασκάλου, οὗτινος ὁ μισθὸς δὲν ἦτο εὐκαταφρόνητος ²⁾. Περὶ τούτου ἔχομεν σαφεῖς βραδύτερον μαρτυρίας· ὁ ἐξ Ἀγίου Ἰωάννου δῆλα δὴ καταγόμενος Κ. Μαρούδης ἔγραψεν ἐκ Μονεμβασίας τῇ 25 Νοεμβρίου 1829 ἀναφορὰν πρὸς τὸν Καποδίστριαν ἰκετεύων νὰ τὸν βοηθήσῃ νὰ ἐξακολουθήσῃ μετὰ τοῦ ἀδελφοῦ του τὰς σπουδὰς του. Ἐν τῇ ἀναφορᾷ ταύτῃ, μετὰ τῶν ἄλλων, ἔγραψεν. «Ἐδιδασκόμην εἰς τὸ σχολεῖον τοῦ Καρτσιώτου κατὰ τὸ 1820 ἔτος τὴν Ἑλληνικὴν καὶ Ἰταλικὴν διάλεκτον» ³⁾, ἐβεβαίωσεν δὲ καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντᾶς ἐν τῇ βραχείᾳ ἐκθέσει του ὅτι κατὰ τὸ 1825 ἐδιδάσκετο ἐν τῇ σχολῇ καὶ ἡ Ἰταλική ⁴⁾

Τὸ σχολεῖον τοῦ Καρτσιώτου, ἐν ᾧ ἀπὸ τοῦ 1800 καὶ ἐντεῦθεν, ἐσχολάρχησαν οἱ ἐξ Ἀγίου Πέτρου τῆς Κυνουρίας ἀδελφοὶ Ἰωάννης καὶ Παρθένιος Μαμάκης ⁵⁾, ὑπέστη κλονισμὸν κατὰ τὸ 1821 ⁶⁾, ὅστις δὲν διήρκεσεν ἐπὶ πολὺ. Κατὰ τὸ 1823 ἐπανευρίσκομεν τὸ σχολεῖον ἐν Καλυβίοις καὶ τὸν κῆπὸν του ὡς τόπον συνεδρίας τῶν πολιτικῶν ἀντιπροσώπων τῆς Β'. ἐν Ἀστρεὶ Ἑθνικῆς συγλεύσεως, οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ 1824.

¹⁾ Λόγιος Ἑρμῆς 1819 σ. 581.

²⁾ Λόγιος Ἑρμῆς 1817 σ. 339.

³⁾ Σχολικ. Καποδίστρ. Φάκελλος Νοεμβρίου 1830.

⁴⁾ *J. Emerson et Cte Pecchio*, *Tableau de la Grèce en 1825* σ. 420.

⁵⁾ Ἀμβ. Φραντζῆ, Ἐπιτομὴ τῆς Ἱστορίας τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος 1.83.

⁶⁾ Ὁ προμνημονευθεὶς Μαρούδης ὦν δέκα καὶ τριῶν ἐτῶν κατὰ τὴν ἐναρξιν τοῦ ἀγῶνος, λέγει ἐν τῷ ἐγγράφῳ του. «Ἦ κατὰ τοῦ βαρδάρου ἀνέγερσις τῶν Ἑλλήνων μὲ ἡμπόδισε νὰ τελειοποιηθῶ».

Τότε φαίνεται ὅτι τινές τῶν μαθητῶν τῆς σχολῆς, οἵτινες δὲν θὰ ἦσαν καὶ μικροὶ τὴν ἡλικίαν, ἀντὶ νὰ καταγίνωνται μὲ τὰ μαθήματά των, ἐχαρτόπαιζον, τοῦθ' ὅπερ προσεῖλκυσε τὴν προσοχὴν τοῦ Ἰπουργείου τῆς Θρησκείας, ὅπερ, εἰς τοιαύτας μάλιστα ταρχώδεις περιστάσεις, φροντίζον περὶ τῆς ἠθικῆς διαπαιδαγωγήσεως τῶν Ἑλλήνων ἐξέδωκε τὸν κατωτέρω ἀφορισμὸν ¹⁾.

Ἄριθ. 1581.

Ἱεροῦ τοῦ εὐλαβεστάτου ἱερεῖς καὶ τίμιους δημογέροντας τῆς κωμοπόλεως Ἁγίου Ἰωάννου.

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς, τίμιοι Δημογέροντες κλπ.

Ἰκανὴν πληροφορίαν ἔλαβε τὸ ἱερὸν τοῦτο Ἰπουργεῖον ὅτι ὀλίγος καιρὸς εἶναι ἀφοῦ ἐπεκράτησεν μία κακὴ συνήθεια καὶ ἀταξία εἰς τοὺς νέους τῆς κωμοπόλεως τύτης οἱ ὅποιοι ἀντὶ νὰ καταγίνωνται οἱ μὲν ἀνήλικοι εἰς τὴν σπουδὴν τῶν μαθημάτων, διὰ νὰ διδαχθοῦν τὴν πίστιν τους, νὰ καλλωπίσουν τὰ ἦθη τους μὲ τὴν σεμνότητα καὶ εὐταξίαν, ἐν ᾧ κατὰ θεῖον ἔλεος ἔχετε τοιοῦτον σχολεῖον καὶ τοιοῦτον ἐνάρετον διδάσκαλον εἰς τὴν πατρίδα σας, οἱ δὲ τελειότεροι τὴν ἡλικίαν εἰς τὰ ἔργα τοῦ πολέμου, αὐτοὶ ἐξεδύθησαν ὅλοι τὸ ἐνδύμα τῆς σεμνότητος, παραμελοῦν τὰ μαθήματα, τὴν προθυμίαν εἰς τὰ τοῦ πολέμου καὶ καταγίνονται ἀπὸ τὴν αὐγὴν ἕως τὸ ἑσπέρας καθ' ἑκάστην ἡμέραν εἰς τὸ νὰ παίζουν τὰ χαρτὰ μὲ μεγάλην ἀναισχυντίαν· καὶ τὸ πλεόν χειρότερον εἶναι ὅτι οἱ ἅγιοι ἱερεῖς καὶ δημογέροντες ἢ λαμβάνουν εὐχαρίστησιν βλέποντές τους ἢ ἀδιαφοροῦν καὶ δὲν τοὺς ἐλέγχουν. Ταῦτα πληροφορηθὲν τὸ Ἰπουργεῖον τοῦτο πόσον ἐταράχθη, πόσον ἔφριξεν! Διότι ποῖον εἶναι τὸ παιγνίδιον τῶν χαρτίων καὶ πόσα κακὰ προξενεῖ εἶναι περιττὸν νὰ ἀποδείξωμεν· ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ μὴ προχωρήσῃ τὸ κακὸν καὶ καταντήσῃ εἰς τὴν ἕξιν καὶ ἐκ τούτου γενῆ

¹⁾ Ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Φ. Πολίτου ἐν τῇ ἑφημερίδι τῶν Ἀθηναίων Πολιτεία τῆς 25 Ἰανουαρίου 1925 ἀριθ. φύλλ. 2393.

συναίτιον τῆς κακοηθείας καὶ τῆς ἀπωλείας αὐτῶν τῶν νέων, ἐν-
 ἔκρινεν ἵνα ἐκδώσῃ τὸ παρὸν ἐπίσημον ἐκκλησιαστικὸν φρικτὸν
 ἐπιτίμιον. Ὅθεν καὶ ἀποφαίνεται ὅτι ὅσοι νέοι ἐκακοσυνήθισαν νὰ
 παίζουσι τὰ χαρτῖα, εἰ μὲν πεισθέντες εἰς τὰς συμβουλάς τῶν ἱε-
 ρέων καὶ προκρίτων παύσουσι εἰς τὸ ἐξῆς, ὑπάρχουσι εὐλογημένοι
 καὶ συγκεχωρημένοι, εἰ δὲ ἀυθαδεῖα καὶ ἀναιδεῖα κρατούμενοι δὲν
 λείψουσι ἀπὸ τῆν κακὴν ταύτην συνήθειαν, ἀφωρισμένοι ὑπάρχου-
 σιν ἀπὸ Θεοῦ Κυρίου παντοκράτορος, κατηραμένοι, ἀσυγχώρητοι,
 μετὰ θάνατον ἄλυτοι καὶ τυμπανιαῖοι· στένοντες εἶησαν καὶ τρέ-
 μοντες ἐπὶ τῆς γῆς ὡς ὁ Κάϊν, σχισθείη ἡ γῆ καὶ καταπίοι αὐ-
 τοὺς ὡς τὸν Δαθὰν καὶ Ἀδερῶν· νὰ ρεύσουσι τὰ ἐντόσθιά τους ὡς
 τοῦ Ἀρείου, προκοπὴν νὰ μὴν ἴδωσιν εἰς τὰ ἔργα τῶν χειρῶν
 τους, ἡ ὀργὴ τοῦ Θεοῦ νὰ εἶναι εἰς τὰς κεφαλὰς των, νὰ ἔχουσι
 καὶ τὰς ἀράς πάντων τῶν ἁγίων πατέρων τῆς ἐκκλησίας, ἕως νὰ
 διορθωθῶσι, νὰ λείψωσι ἀπὸ αὐτὸ τὸ ὀλέθριον καὶ πρόξενον ἀναρι-
 θμητῶν κακῶν παιχνιδίων τῶν χαρτίων, καὶ τότε τύχωσι συγχω-
 ρήσεως.

Τῆ 20 Ἰουλίου 1824
 ἐν Ναυπλίῳ

Εἰς ἀπουσίαν τοῦ Ὑπουργοῦ
 ὁ Γ. Γραμματεὺς
 Δανιὴλ Γεωργόπουλος.

Ὁ ἀπὸ τοῦ 1822 — 1828 ἔφορος τῆς δημοσίας ἐκπαιδεύσεως
 Γρηγόριος Κωνσταντᾶς ἐν βραχείᾳ ἐκθέσει του περὶ τῶν σχολι-
 κῶν πραγμάτων τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὸ 1825 εὐρίσκει εὐκαιρίαν
 νὰ μνημονεύσῃ πάλιν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὰ σχολεῖα τοῦ Ἁγίου
 Ἰωάννου. Λέγει λοιπόν. «Εἰς Ἅγιον Ἰωάννην (Ἄστρος) ὑπάρχει
 ἀλληλοδιδακτικὴ σχολὴ καὶ Ἑλληνικὸν σχολεῖον ἔχον καλὴν βι-
 βλιοθήκην καὶ συλλογὴν ὀργάνων πειραματικῆς φυσικῆς. Διδάσκε-
 ται ἐκεῖ καὶ ἡ Ἰταλικὴ γλῶσσα ¹⁾).

Οὕτω φθάνομεν εἰς τὸ δυστυχὲς διὰ τὰς κώμας τῆς Κυνου-
 ρίας ἔτος 1826. Ὁ Ἰμδρατὴμ πασᾶς μαθῶν τὴν κατὰ τὴν 20^{ην} Ἰου-

¹⁾ J. Emerson et Cie Pechino, Ἐνθ' ἂν. σ. 420.

λίου ἐν τῷ χωρίῳ Μεχμέτ Ἀγᾶ γενομένην μάχην ἔστειλε στρατεύματα κατὰ τοῦ Ἀγίου Πέτρου, ὃν καὶ ἔκαυσαν μετὰ τοῦ Καστρίου, κατερχόμενα δὲ πρὸς τὴν θάλασσαν ἐπυρπόλησαν τὸν Ἅγιον Ἰωάννην, τὰ Ἀϊγιαννίτικα Καλύδια καὶ ἔφθασαν εἰς τὸ Ἄστρος ¹⁾).

Ἡ ἐπελθοῦσα καταστροφή ἦτο πλήρης· τὸ σχολεῖον, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν κατοίκων, «ἔγινε σωρὸς πετρῶν ἀπὸ τὴν πυρκαϊᾶν τοῦ κοινοῦ ἐχθροῦ τῆς πίστεως Ἰμπραήμ» ²⁾, τότε δὲ δυστυχῶς ἀπωλέσθησαν καὶ τὰ ἱερά σκεύη καὶ τὰ χρυσόβουλλα τῆς μονῆς Λουκοῦς, τὰ ὁποῖα οἱ μοναχοὶ εἶχον ἐναποθέσει πρὸς φύλαξιν εἰς τὸ χωρίον.

Ἐγνωεῖται ὅτι ἡ δρᾶσις τοῦ σχολείου τούτου ἀνὰ πᾶσαν τὴν ἐπαρχίαν Πραστοῦ ὑπῆρξεν εὐεργετικωτάτη, ἐπὶ πολλὰ δ' ἔτη βραδύτερον εὐγνωμόνως αὐτῆς ἀνεμιμνήσκοντο οἱ περίοικοι ³⁾).

ΤΑ ΣΧΟΛΕΙΑ ΑΓΙΟΥ ΠΕΤΡΟΥ

Ἀνωτέρω τοῦ Ἀγίου Ἰωάννου καὶ κατὰ τὰ σύνορα τῆς Λακεδαίμονος καὶ Κυνουρίας κεῖται ἡ κωμόπολις τοῦ Ἀγίου Πέτρου. Ταύτην ἔχομεν τὸ πρῶτον μνημονευομένην κατὰ τὸ 1435 ὑπὸ τοῦ Γ. Φραντζῆ ἀναφέροντος «Ἄστρον, Ἅγιον Πέτρον, Ἅγιον Ἰωάννην, Πλαταμῶνα, Μελίγον, Προάσειον, Λεωνίδα, Κυπαρισσίαν καὶ Σίταναν» ⁴⁾).

Θὰ ἠδυνάμεθα βεβαίως ν' ἀναδιβάσωμεν τὴν παλαιοτέραν μνείαν τῆς κωμοπόλεως εἰς τὸ ἔτος 1304 ἢ καὶ παλαιότερον εἰς τὸ 1223, ἂν οἱ κατὰ τὰ ἔτη ταῦτα ἀναφερόμενοι βιβλιογράφοι Θεόδωρος Ἀγιοπετρίτης καὶ Σέργιος ἢ Γεώργιος Ἀγιοπετρίτης ἦσαν ἀναμφισβητήτως ἐκ τοῦ Ἀγίου Πέτρου τούτου καὶ ὄχι ἐξ ἄλλης ὁμωνύμου κώμης, ἐφ' ὅσον ὁμοίως τοῦτο δὲν ἀποδεικνύεται, πρέπει νὰ ἐπέχωμεν ⁵⁾).

¹⁾ Γενική Ἐφημερίς τῆς Ἑλλάδος τοῦ 1826 φύλλ. 7ης Αὐγούστου σελ. 322.

²⁾ Βλέπε τὰ ἐν τοῖς Ἀρχείοις τοῦ Κράτους Σύμμικτα μοναστηριακὰ Κυνουρίας φάκελλ. Γ'. ἔγγρ. 28 Δεκεμβρίου 1836.

³⁾ Ἀθ. Σακελλαρίου, Εὔα ἡ ἅγιος Πέτρος, ἐν Πανδώρας τόμ. 4. 410 Μ. Ζαζβάνου, Ἐνθ' ἀν. σ. 32.

⁴⁾ Γ. Φραντζῆ, Χρονικ. 159. 12.

⁵⁾ Σπ. Λάμπρου, Λακιδαιμόνιοι βιβλιογράφοι Ν. Ἑλλην. 4. 161. 162, 379.

Ὁ Ἅγιος Πέτρος ἐπὶ Βενετοκρατίας (1685—1715) ἦτο ἔδρα ἰδίου ὁμωνύμου θέματος ¹⁾, ἀπὸ τῆς Τουρκικῆς δὲ κατακτῆσεως καὶ βιλαετίου, ὅπερ, φυγόντων τῶν κατοίκων τῆς Πελοποννήσου εἰς τὰ ὄρη κατὰ τὴν ἐπὶ Αἰκατερίνης τῆς Β'. ἐπανάστασιν, ἔλαβε σημασίαν ²⁾.

Κατὰ τὸ 1770, κατὰ τὴν παράδοσιν, ἦν ἀνεκοίνωσεν ὁ Μ. Ζαρβάνος, ὁ Ἅγιος Πέτρος εἶχεν ἑξακοσίας εἴκοσιν οἰκογενείας ³⁾, κατὰ δὲ τὸ 1788 χαρακτηρίζεται ὑπὸ τοῦ Villoison ὡς μικρὰ κώμη ⁴⁾. Κατὰ τὸ 1821 οἱ κάτοικοι τῆς κωμοπόλεως ἦσαν 1525 Ἕλληνες καὶ 20 Ὀθωμανοί, μέλη τριῶν οἰκογενειῶν ⁵⁾.

Εἰς τὸν Ἅγιον Πέτρον κατὰ τὸ 1822, καθ' ἣν ἐποχὴν κατήρχετο ὁ Δράμαλης καὶ τὰ πράγματα εὗρισκοντο εἰς δύσκολον θέσιν, τὸ Ἰπουργεῖον τῆς Θρησκείας, ὑπουργοῦντος τοῦ Ἄνδρουσης Ἰωσήφ, κηδόμενον τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ἀνατροφῆς τῶν τέκνων τῶν ἀγωνιζομένων, ἐφρόντισε ν' ἀποστείλῃ ὡς κοινὸν διδάσκαλον τὸν Καισάρειον, οὗ τὸν διορισμὸν συνώδευσε μὲ τὸ ἐξῆς πρὸς τοὺς Ἐφόρους ἔγγραφον.

Πρὸς τοὺς κυρίους Ἐφόρους τοῦ Ἁγίου Πέτρου

Ἐξ ἀρχῆς δὲν ἔπαυσεν ἡ ἐπαρχία σας νὰ περιθάλη τὰς Μούσας καὶ νὰ ἀσπάζεται τὴν παιδείαν. Ὅθεν ἤδη ἐν καιρῷ πολέμου ὁπότε οἱ νέοι δύνανται εὐκόλως ν' ἀπομάξωσι τὴν ἀρετὴν καὶ νὰ γένωσι κακοηθέστεροι παρά ποτε δι' ἄτακτα φαινόμενα, πολλὰ καὶ ἀκουόμενα, ἐπειδὴ εἶναι χρεῖα πλειοτέρας προσοχῆς διὰ

¹⁾ Λ. Ρανκίου, Περὶ τῆς ἐν Πελοποννήσῳ Ἐνετοκρατίας (μετάφρασις Π. Καλλιγᾶ) Πανδώρας τόμ. ΙΓ'. ἀρ. φύλλ. 290 σ. 34.

²⁾ Rouquerville, Voyage de la Grèce 5. 268.

³⁾ Μ. Ζαρβάνου, Ἱστοριογεωγραφικὴ περιγραφή τῆς ἐπαρχίας Κυνουρίας σ. 26. Ὅρα καὶ τὰ περὶ τῆς κωμοπόλεως ἀπὸ σελ. 20 κέξ. λεγόμενα.

⁴⁾ Villoison, Homeri Ilias, Prolegomena XLIX.

⁵⁾ Renseignements statistiques sur la Grèce σ. 4. Τῷ 1832 κατὰ τὴν αὐτὴν στατιστικὴν δὲν ὑπῆρχον πλέον ἐν Ἁγίῳ Πέτρῳ Ὀθωμανοί, τῷ δὲ 1840 εἶχεν ἡ κωμόπολις 400 οἰκίας. L. Ross, Reisen und Reiserouten durch Griechenland σ. 172.

τοὺς νέους σὰς συστήνω τὸν ἐπιφέροντα τὸ παρὸν ἐλλογιμώτατον διδάσκαλον κ. Καισάρειον, ἄνδρα πεπαιδευμένον τὰ ἐγκύλια ἱκανῶς καὶ τὸ σπάνιον χρηστοθήτη καὶ ἐνάρετον. Θέλετε συστήσει εἰς τὸ κοινὸν σχολεῖον περιποιούμενοι κατ' ἀξίαν τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτοῦ καὶ ἐλπίζοντες ὅτι θέλετε ἴδει καρποὺς ὠρίμους παρὰ τοιούτου ἐπιμελοῦς καὶ ἐμπείρου φυτοκόμου εἰς τὰ τέκνα σας.

Τὴν δ' Ἰουλίῳ αὐκβ'.

ἐν Ἀργεῖ

Ὁ Μινίστρος τῆς Θρησκείας

Ἀνδρούσης Ἰωσήφ

Ὁ ἐπίσκοπος Βρεσθένης Θεοδώρητος ἔχων τὴν ἔδραν τῆς ἐπισκοπῆς τοῦ εἰς τὴν πλησίον τοῦ Ἁγίου Πέτρου Βαμβακοῦν ¹⁾ καὶ καλῶς γνωρίζων τοὺς Ἀγιοπετρίτας, ὧν καὶ ἠγεῖτο κατὰ τὴν μάχην τοῦ Βαλτετσίου ²⁾, κατὰ Μάϊον τοῦ 1821, ὅτε ἐξελέγη ἀντιπρόεδρος τοῦ Βουλευτικοῦ καὶ ὑπὲρ τῶν σχολείων ἐφρόντιζε, τοὺς ἐνεθυμήθη καὶ ἐνήργησεν ἵνα παραχωρηθῶσιν εἰς αὐτοὺς ἐθνικὰ κτήματα, ὑπὸ τὸν ὄρον συστάσεως σχολείου ἐν τῇ κωμοπόλει των ³⁾. Τὰ κτήματα ταῦτα ἀνήκοντα εἰς τοὺς ἐν Ἁγίῳ Πέτρῳ οἰκοῦντας Τούρκους, παραδοθέντα εἰς τοὺς Ἀγιοπετρίτας κατὰ τὸ 1824 ἀπετελοῦντο ἀπὸ νερόμυλον, παλιάμπελον, κῆπον καὶ οἰκίαν Τρικελῆς, ἀπὸ οἰκίαν καὶ κῆπον Καραχαλίλη καὶ ἀπὸ οἰκίαν Χουσεῖν.

Οὕτω κατὰ τὸ 1824 ἐξησφαλίσθησαν μικροὶ πόροι διὰ τὸ σχολεῖον Ἁγ. Πέτρου, τὸ ὁποῖον ἀναφέρει κατὰ τὸ 1825 καὶ ὁ Γρηγόριος Κωνσταντάς, τὰ ἐξῆς σχετικὰ περὶ αὐτοῦ γράφων. «Εἰς Ἁγιον Πέτρον, χωρίον παρὰ τὸ Ἄστρος, ὑπάρχει ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολή, ἣ ὁποία, ἕνεκα τῶν περιστάσεων, δὲν προήχθη ⁴⁾.

Ἐκ τῆς ἀνωτέρω παραγράφου πρέπει νὰ τονίσωμεν ἰδιαιτέρως τὸ ἀλληλοδιδασκτικόν· ἐν ᾧ ὁῦλα ὁῦλα τότε εἰς τὰ πέριξ ὑπῆρχον μό-

¹⁾ Φ, Κουκουλέ, Ἱστορία τῆς Βαμβακοῦς σ. 34 καὶ 39.

²⁾ Ἀμβρ. Φραντζῆ, Ἐπίτομος ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως 2. 23.

³⁾ Κωνσταντίνου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων, Λόγος ἐπιτάφιος εἰς τὸν ἀοίδιμον ἐπίσκοπον Σελλασίας Θεοδώρητον σ. 9. Τὰ ἐθνικὰ ταῦτα κτήματα, ἅτινα παρεχωρήθησαν προεδρεύοντος τοῦ Ἐκτελεστικοῦ τοῦ Γ. Κουντουριώτη κατὰ τὸ 1838 ὑπελογίσθησαν ὡς ἔχοντα ἀξίαν δραχ. 19.835. (ἔγγρ. Ἀπρ. 1830 καὶ 28 Μαρτίου 1838).

⁴⁾ J. Emerson et Cie Pecchio, Ἐνθ' ἀν. σ. 420.

νον κοινὰ σχολεῖα, οἱ Ἁγιοπετρίται ἐφρόντισαν νὰ εἰσαγάγωσιν εἰς τὸ ἰδικόν των τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον τοῦ Κλεοδούλου, πρᾶγμα διὰ τὸ ὁποῖον ἐκαυχῶντο. Ἐν ἀναφορᾷ ὄντως, ἦν ὑπέδαλον κατὰ τὴν 14^{ην} Ὀκτωβρίου 1830 οἱ προσωρινοὶ ἐπίτροποι τῶν σχολείων Ἁγ. Πέτρου πρὸς τὸν ἐκεῖθεν διελθόντα ἐπιθεωρητὴν Κοκκῶνην, ἔγραφον μεθ' ὑπερηφανείας. «Κατὰ τὸν ἱερὸν αὐτὸν ἀγῶνα δὲν ἐλείψαμεν ἡμεῖς πρῶτοι νὰ συστήσωμεν σχολεῖον ἀλληλοδιδασκτικὸν συνεισφέροντες ἐξ ἰδίων μας» ¹⁾.

Θὰ ἐδίδασκε δὲ κατὰ τὰ ἔτη αὐτὰ τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴν μέθοδον ἐν Ἁγίῳ Πέτρῳ ὁ Χριστόδουλος Κύπριος ²⁾, ἀφ' οὗ κατὰ τὸ 1826 — 1827 ὁ Πάνος Σπύρου Ἁγιοπετρίτου βεβαιοῖ ὅτι παρ' αὐτοῦ τὴν ἐδιδάχθη ἐν τῇ πατρίδι του ³⁾.

Ὁ Ἁγ. Πέτρος κατὰ Ἰούλιον τοῦ 1826 ὑπέστη ἦν καὶ αἱ ἄλλαι πλησιόχωροι κῶμαι συμφορὰν, ἐπυρπολήθη τουτέστι ὑπὸ τῶν Ἀράβων ⁴⁾, οἵτινες κατέκαυσαν καὶ τὰ σχολεῖα καὶ τὰς ἐκκλησίας ⁵⁾. Ὅτι ἔνεκα τοῦ γεγονότος τούτου καὶ τὸ σχολεῖον ἐπὶ τι διάστημα ἤργησεν, εἶναι αὐτονόητον.

ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΔΟΛΙΑΝΩΝ

Τέλος εἰς τὸ χωρίον Δολιανὰ τὸ ὑπαγόμενον ἐπὶ Καποδίστρια εἰς τὴν Κυνουρίαν καὶ γνωστὸν διὰ τὴν παρ' αὐτὸ κατ' Ἀπρίλιον τοῦ 1821 μάχην εἶχε πρὸ τοῦ ἀγῶνος συστήσει Ἑλληνικὸν σχολεῖον ὁ μαθητὴς τῆς ἐν Δημητσάνῃ σχολῆς Ἰωσήφ ὁ Ἀνδρούσης καὶ ἔπειτα Μεσσήνης, πρὶν ἀρχιερατεύσει ⁶⁾, ἐπομένως μεταξὺ τῶν ἐτῶν 1790-1806 ⁷⁾.

¹⁾ Βλέπε Καποδ. Σχολικ. φκέλλ. Ὀκτωβρίου 1830.

²⁾ Περὶ τούτου ὄρα ὅσα λέγονται κατωτέρω.

³⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. φάκελλ. Δεκεμβρίου 1830.

⁴⁾ Σπ. Τρικούπη, Ἱστορία τῆς Ἑλλην. Ἐπανστασίας 4. 23 — 24.

⁵⁾ Γενικὴ Ἐφημερὶς τῆς Ἑλλάδος 1830 (φύλλ. 38 σ. 133), καὶ Σχολικ. Καποδιστρ. (ἔγγρ. 28 Νοεμβρίου 1830). Οἱ κάτοικοι Ἁγίου Πέτρου κατὰ τὸ 1838 (ἔγγρ. 28 Μαρτίου) ἀνῆρχοντο εἰς δωδεκακισχιλίους.

⁶⁾ Ε. Καστόρχη, Περὶ τῆς ἐν Δημητσάνῃ Ἑλλην. Σχολῆς σ. 22.

⁷⁾ Ὁ ἐν Τριπόλει γεννηθεὶς Ἰωσήφ ἀπεφοίτησε τῆς σχολῆς τῆς Δημητσάνης,

Καθ' ὅλον λοιπὸν τὸ διάστημα τοῦ ἀγῶνος εὐρίσκομεν ἐφαρ-
μοζόμενον ἐν ταῖς κώμαις τῆς Κυνουρίας τὸ σχέδιον τῆς Κυβερ-
νήσεως, τὸ ὁποῖον ὡς ἐξῆς συνώψισε κατὰ τὸ 1825 ὁ Γρηγόριος
Κωνσταντᾶς. «Σκοπὸς μας εἶναι εἰς κάθε πόλιν ἢ σημαντικὸν χω-
ρίον νὰ συστήσωμεν ἀλληλοδιδακτικὸν σχολεῖον καὶ ἕτερον Ἑλ-
ληνικόν, εἰς ὃ θὰ διδάσκωνται στοιχεῖα τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης
καί, εἰ δυνατόν, Εὐρωπαϊκὴ τις γλῶσσα, ἢ Γαλλικὴ π. χ. ἢ Ἰτα-
λική» ¹⁾. Τὸ τελευταῖον, ἐννοεῖται, σημεῖον δὲν ἐφηρμόσθη εἰμὴ
μόνον ὡς πρὸς τὴν Ἰταλικήν, ἐν τῇ κατὰ τὸν Ἅγιον Ἰωάννην
Σχολῇ τοῦ Καρτζιώτου, δι' ἣν οἱ κάτοικοι κατὰ τὸ 1830 ἐζήτησαν
καὶ Γαλλοδιδάσκαλον, ὅστις ὁμῶς ἄγνωστον εἶναι, ἀν' ἐτοποθετήθη.

Ἡ ἐπαρχία τῆς Κυνουρίας εἶχε τὸ εὐτύχημα νὰ ἔχῃ πολλὰς
καὶ πλουσίας μονὰς, κύριον εἰσοδήμα ἐχούσας τὰς ἐξ ἐλαιῶνων
προσόδους. Αἱ μοναὶ αὗται εἶναι ἀληθῆς ὅτι πάντοτε συνεισέφερον
εἰς περίθαλψιν ἀπόρων, χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, μετὰ δὲ τὸν ἀγῶνα
καὶ τῶν ὑπὲρ πολέμου παθόντων ²⁾, ἰδιαιτέρως δὲ «συνεισέφερον
ἀνέκαθεν ἀναλόγως τοῦ εἰσοδήματός των εἰς τὴν πληρωμὴν τῶν
διδασκάλων» ³⁾. Καὶ μετὰ τὴν λήξιν δὲ τοῦ ἀγῶνος, ὅτε ἡ Κυβέρ-
νησις ἀκολουθοῦσα τὰς εἰσηγήσεις τοῦ Κοκκῶνι νὰ προτρέπη «τὰ
κατὰ τόπους μοναστήρια νὰ δίδωσι τοῦλάχιστον τὰ περισσὰ των
εἰσοδήματα εἰς σύστασιν σχολείων Ἑλληνικῶν καὶ ἀλληλοδιδακτι-
κῶν» ⁴⁾ ἐκάλεσε κατὰ τὸ 1829 καὶ τὰ μοναστήρια τῆς Κυνουρίας νὰ
συνεισφέρωσιν ὑπὲρ τῆς ἐκπαιδεύσεως, πληροφορούμεθα παρὰ τοῦ
Ῥέοντος καὶ Πραστοῦ Διογυσίου ὅτι αἱ κατὰ τὴν θεόσωστον αὐτοῦ
ἐπαρχίαν μοναί, παρὰ τὰ ἐκ τοῦ πολέμου δεινὰ καὶ τὴν πυρπόλησιν

κατὰ τὸ 1790, Ἄνδρούσης δ' ἐγένετο τῇ 1806. Ἰεζκιήλ Βελανιδιώτου, Ἰωσήφ
ὁ Ἄνδρούσης σ. 9. 10.

¹⁾ *J. Emerson et Cie Pechio, Tableau de la Grèce en 1825* σ. 417.

²⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 16 Ἰουνίου 1831. Μοναστηριακὰ, φάκελλ. μονῆς
Αουκοῦς, ἔγγραφον 5ης Αὐγούστου 1836.

³⁾ Σύμμικτα μοναστηριακὰ Κυνουρίας φάκελλ. Γ'. ἔγγρ. 21 Δεκεμβρ. 1836.

⁴⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 30ης Δεκεμβρίου 1830.

«ὄσαι δὲν συνεισφέρων εἰς τὸν διὰ τὴν δημόσιον ἐκπαίδευσιν οἰσκον, θέλουσιν συνεισφέρει καὶ αὐταὶ προθύμως τὸ κατὰ δύναμιν»¹⁾.

Καὶ ἂν δὲ δὲν ἤθελον οἱ μοναχοὶ νὰ συνεισφέρωσι, τὸ πρᾶγμα δὲν θὰ ἦτο δυνατὸν νὰ γίνῃ ἄλλως, ἀφ' οὗ οἱ λαϊκοὶ οἱ ὑπὲρ τῶν σχολείων τῶν ἐνδιαφερόμενοι, κατὰ τὴν Θυρέαν τοῦλάχιστον, ἐλάμβανον ἐνεργὸν μέρος εἰς τὴν διοίκησιν τῶν μοναστηρίων, κρατοῦντες τοὺς λογαριασμοὺς αὐτῶν καὶ τὴν σφραγιδα καὶ ἐνίοτε ἐκδιώκοντες τοὺς μοναχοὺς ὡς λ. χ. τοὺς τῆς μονῆς Λουκοῦς κατὰ τὸ 1809 καὶ 1822²⁾.

* * *

Πλὴν ὁμως τῆς παρὰ τῶν μονῶν συνδρομῆς εἶχον τὰ κατὰ τὴν Κυνουρίαν σχολεῖα καὶ ἄλλους πόρους, τὰς εἰς κτήματα ὁπλοῖα δὴ ἢ χρήματα δωρεὰς τῶν ἐντοπίων³⁾.

Περὶ τῆς ἀφιερώσεως ἐνὸς κήπου εἰς τὴν σχολὴν τοῦ Δ. Καρτσιώτου καὶ χιλίων γροσίων εἰς τὴν τοῦ Πραστοῦ ὑπὸ τοῦ Ἐρέοντος καὶ Πραστοῦ Ἰακώδου ὠμιλήσαμεν ἤδη. Ἐξ ἐγγράφου τῆς 8^{ης} Ἰουλίου 1829 ἀποσταλέντος ὑπὸ τοῦ Διοικητοῦ Λακεδαιμόνος πληροφοροῦμεθα ὅτι εἰς τὰ σχολεῖα τῆς περιοχῆς Πραστοῦ «εἶναι ἀφιερωμένα κατὰ καιροὺς ἐργαστήρια, οἰκίαι, κτήματα καὶ χρήματα»⁴⁾, ἐξ ἑτέρου δὲ τῆς 30^{ῆς} Μαΐου 1830⁵⁾ ὅτι ἡ σχολὴ τοῦ Λεωνιδείου εἶχε κληροδοσίας παλαιὰς τινὰς ἀποθήκας καὶ χρήματα, δάνεια πρὸς τοὺς πολίτας τῆς αὐτῆς ἐπαρχίας, τῶν ὁποίων τὰ ἐνοίκια καὶ οἱ τόκοι εἶναι διωρισμένοι εἰς μισθὸν διδασκάλων» καὶ ἐκ τρίτου ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ Λεωνιδείου εἶχον ἐτησίως 400 φοίνικας «ἀπὸ συνεισφορᾶς τῶν προπατόρων τῶν»⁶⁾.

Εἰς τοὺς ἀνωτέρω πόρους προσετίθεντο τέλος καὶ τὰ ποσὰ τὰ

¹⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 31^{ης} Ὀκτωβρίου 1829.

²⁾ Βλέπε τὸν φάκελλον μονῆς Λουκοῦς, ἔγγρ. 11 Ἰουλίου 1834 καὶ 29 Αὐγούστου 1849.

³⁾ Τὰ χρήματα ἐτόλιζον ὑπὲρ τῶν σχολῶν οἱ ἔφοροι μὲ ἐπωφελεῖ τόκον.

⁴⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. Ἰουλίου 1830. Πδ. καὶ σύμμικτα μοναστηριακὰ Κυνουρ. φάκελλ. Γ'. ἔγγρ. 28^{ης} Δεκεμβρίου 1836.

⁵⁾ Ἐπιθι τὸν Σχετικὸν φάκελλ. τῶν Καποδιστρ. Σχολικ. τοῦ 1830.

⁶⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 23 Ἰανουαρίου 1831.

εἰσπραττόμενα ἐκ τῆς περιφορᾶς δίσκου εἰς τὰς ἐκκλησίας, κατ' ἔθιμον, ὅπερ καὶ ἀλλαχοῦ ἐφηρμόζετο καὶ μέχρις ἐσχάτων σύνηθες ἦτο εἰς τὰς ὑποδοῦλους κοινότητας ¹⁾).

Πρὸς συντήρησιν ἐν τούτοις τῶν σχολείων καὶ τῶν διδασκάλων δὲν θὰ ἤρχουν οἱ ἀνωτέρω πόροι, ἂν μὴ καὶ οἱ γονεῖς τῶν διδασκομένων παιδῶν προσέφερον κανονικὴν εἰς εἶδος ἢ εἰς χρῆμα συμβολήν. Οὕτως ἐξ ἐγγράφου τῆς 17^{ης} Μαρτίου 1828 μαρθάνομεν ὅτι ἐν Καστρῷ ἔδιδεν εἰς τὸν διδάσκαλον ἐτησίως «καὶ ἀπὸ τρεῖς ὀκάδες στάρι τὸ κάθε παιδί» ²⁾, ἐξ ἑτέρου δὲ τῆς 29^{ης} Ὀκτωβρίου 1829 ὅτι ὁ ἐν Λεωνιδεῖῳ κοινὸς ἐπληρώνετο 20 παρᾶδες μηνιαίως παρ' ἐκάστου ἀρχαρίου καὶ ἐν γρόσιον μεθ' ἐνὸς ἄρτου παρ' ἐκάστου προχωρημένου, ἐν ᾧ ὁ ἀλληλοδιδασκτικὸς ἐλάμβανε κατὰ μῆνα γρόσια δύο παρ' ἐκάστου μαθητοῦ ³⁾).

Ταῦτα κατὰ τὸ 1829· πρότερον ἕκαστος μαθητῆς ὄφειλε νὰ πληρῶνῃ εἰς τὸν διδάσκαλον μηνιαίως γρόσια δύο, λεπτὰ ἕξ δι' ἐνοίκιον καὶ ἕνα ἄρτον, ἐτησίως δὲ δύο ὀκάδας ἐλαίου ⁴⁾).

Ταῦτα ἔχων ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Ι. Κοκκῶνης καὶ ἐπιθυμῶν νὰ ἐλαττώσῃ τὰ ἐξοδα τῆς Κυβερνήσεως, ἔγραφε πρὸς τὸν Καποδίστριαν ⁵⁾. «Οἱ Διοικηταὶ νὰ προτρέπωσι τοὺς πολίτας νὰ προσφέρωσιν ἐκ τῶν ἰδίων προϊόντων τοῦλάχιστον τὴν φάκναν τοῦ διδασκάλου, ἢ δὲ Κυβέρνησις νὰ προσδίδῃ τὸ ἐπίλοιπον τοῦ μισθοῦ εἰς χρήματα». Καὶ ἡ εἰσήγησις εἰσηκούσθη.

Τοιαῦτα οἰκονομικὰ μέσα διαθέτοντες οἱ Κυναυριεῖς, κατῴρθωσαν ποῦ μὲν κοινῶν γραμμῶν σχολεῖα, ποῦ δὲ ἀλληλοδιδασκτικὰ καὶ ἐν Πραστῷ καὶ Ἀγίῳ Ἰωάννῃ καὶ Ἑλληνικὰ σχολεῖα νὰ συντηρῶσι κατὰ τοὺς δυσχερεῖς τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος χρόνους καὶ ἀκόμη παλαιότερον, ἐξ ὧν τῆς παιδείας τὰ νάματα ποτισθέντας ἀγαθοῦς τῆς ἐλευθερίας προμάχους εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας ἀγῶνα παρέσχον.

¹⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 30 Δεκεμβρίου 1830.

²⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 14 Ὀκτωβρίου 1830.

³⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 29^{ης} Ὀκτωβρίου 1829.

⁴⁾ Σχολικ. Καποδιστρ. ἔγγρ. 6^{ης} Αὐγούστου 1830.

⁵⁾ Τὴν 30^{ην} Δεκεμβρίου 1830. Ὁρα τὸν σχετικὸν φάκ. ελλαν.